Ποιητές και αρχαία Ελλάδα

Στην μνήμη του Κώστα Τσιρόπουλου

Όταν το 1983 ο αείμνηστος Κώστας Τσιρόπουλος, ένας από τους σημαντικότερους υπηρέτες και υπερασπιστές των σύγχρονων ελληνικών γραμμάτων, εξέδιδε από τις Εκδόσεις των Φίλων το πόνημα της νεαρής τότε αλλά ήδη βραβευμένης συγγραφέως Ελένης Λαδιά (1981, Κρατικό Βραβείο για τον Χάλκινο Ύπνο), ίσως να γνώριζε ότι το βιβλίο αυτό θα αποτελούσε σημαντική πνευματική παρακαταθήκη και συνεισφορά για το μέλλον.

Η πρόσφατη επανέκδοσή του από τις Εκδόσεις Αρμός επιβεβαιώνει την πρόθεση του χαλκέντερου και διορατικού συγγραφέα και εκδότη και της πολυβραβευμένης και άοκνης πεζογράφου. Το μελέτημα πράγματι επιβιώνει στον χρόνο. Η ίδια η Ελένη Λαδιά, στο μικρό εισαγωγικό της σημείωμα, αναφέρει δύο μόνο απολύτως προφανείς λόγους που η εργασία της αυτή παραμένει επίκαιρη: το ανεξάντλητο χρυσορυχείο της αρχαίας Ελλάδας και την αυξανόμενη αξία των τριών ποιητών τους οποίους επέλεξε να μας παρουσιάσει.

Φρονώ πως οι λόγοι είναι περισσότεροι και μάλιστα νομίζω ότι σήμερα το μελέτημα *Ποιητές και αρχαία Ελλάδα, Σικελιανός, Σεφέρης, Παπαδίτσας*, αναδεικνύεται πιο πολύτιμο από τον καιρό της πρώτης έκδοσής του. Ελπίζω οι παρακάτω γραμμές να καταστούν ικανές για να δικαιολογηθεί αυτός μου ο ισχυρισμός.

Όλως συμπτωματικά (ή μήπως όχι;)και από την έκδοση και από την επανέκδοση του βιβλίου προηγήθηκε η κυκλοφορία ενός πολύ σπουδαίου μελετήματος της συγγραφέως, εννοώ τα *Άρθρα για την Καβαφική Ποίηση,* Εκδόσεις Αρμός, 2016.

Εκεί η Ελένη Λαδιά ανιχνεύει συγγένειες ή και εμπνεύσεις του Κωνσταντίνου Καβάφη, που άλλοτε ευθέως συνομιλούν με παραστάσεις αρχαιοελληνικών αγγείων και άλλοτε αντλούν από τον κόσμο της αρχαιότητας την φιλοσοφική τους διάσταση, χωρίς βεβαίως να χάνουν την ανατολίτικη τους ηδυπάθεια. Με την χαρακτηριστική της κατάδυση στα «έγκατα» της ποίησης, η συγγραφέας, μας

παραδίδει ένα σπουδαίο μελέτημα για ένα αισθητικό πεδίο που γνωρίζει μοναδικά και το οποίο την έχει εμπνεύσει πολλές φορές, αφού η αρχαία Ελλάδα αποτελεί «λίπασμα» για το πλούσιο πεζογραφικό της έργο και βεβαίως υλικό για τα αρχαιογνωστικά της μελετήματα.

Αυτό το ανεξάντλητο πεδίο έμπνευσης, το «χρυσορυχείο», ζητά να αναγνώσει και στους τρεις νεώτερους του Καβάφη μεγάλους ποιητές.

Η Ελένη Λαδιά, η οποία δεν παύει να μας χαρίζει, εκτός από την σπουδαία πεζογραφία της, εξίσου σημαντικά δοκίμια, αξιοποιώντας το εξαιρετικά ευαίσθητο ποιητικό της αισθητήριο, τις γνώσεις και τις μελέτες της για την ελληνική αρχαιότητα – όχι μόνο από αγάπη αλλά και εξαιτίας των σπουδών της στην Αρχαιολογία – αποδεικνύεται, στην εξαιρετική προσέγγιση και ανάγνωση των μεγάλων μας ποιητών, πρωτότυπη και πολλές φορές απρόβλεπτη. Γνωρίζει πολύ καλά όχι μόνο το θέμα με το οποίο καταπιάνεται, την σχέση τους δηλαδή με την αρχαία Ελλάδα, αλλά και το υλικό της, την ποίησή τους κι αυτό φαίνεται σε κάθε γραμμή του βιβλίου.

Η επιλογή των τριών αυτών ποιητών σχετίζεται, όπως αναφέρει η Εισαγωγή της πρώτης έκδοσης, σε υποκειμενικά κριτήρια. Υπάρχει όμως ένας αντικειμενικός λόγος, τον οποίον υπογραμμίζει: οι τρεις αυτοί, εκπρόσωπος ο καθένας της γενιάς του, εκφράζουν μια ιδιαίτερη και συνεκτική αντίληψη για το αρχαιοελληνικό πνεύμα. Και όντως διαπιστώνει κανείς μέσα από τις σελίδες του μελετήματος ότι η μεγαλοσύνη των τριών αναδεικνύεται και από την ενότητα που παρουσιάζει η ποίησή τους στους άξονες της.

Η προσέγγιση των ποιητών και των ποιημάτων με οικειότητα και γνώση, οι συγκρίσεις πολλές φορές και οι παραλληλισμοί, οι ευφυείς χαρακτηρισμοί, το χιούμορ και η τρυφερότητα, εν τέλει η αγάπη προς το έργο και τους δημιουργούς του, αποτελούν ορισμένα μόνο από τα πλεονεκτήματα του βιβλίου.

Γνωστή για την συμπύκνωση και την οικονομία του λόγου της η συγγραφέας επιλέγει να μην επαναλάβει όσα ήδη έχουν γραφεί για τους δύο πρώτους μελετώμενους και γι αυτό αφιερώνει λιγότερο χώρο στον Σικελιανό και ακόμη πιο

λίγο στον Σεφέρη, σεβόμενη τους μελετητές που προηγήθηκαν και την ευστοχία των απόψεών τους.

Για τον τρίτο, τον Παπαδίτσα, με τον οποίον αργότερα συνεργάστηκαν μεταφράζοντας Ορφικούς και Ομηρικούς Ύμνους και την λ' Ραψωδία της Οδύσσειας, ξεδιπλώνει την διεισδυτική της ικανότητα γνωρίζοντας πως βρίσκεται στην δική της επικράτεια. Το έδαφος είναι παρθένο και δύσβατο, προσφέρεται για ατρόμητους ερευνητές.

Είμαι βέβαιη πως αυτά τα πρώτα δοκίμιά της για κείνον αποτέλεσαν την μαγιά για μία από τις αρτιότερες μελέτες για την ποίηση, το *Ο αγαπημένος του όντος, Κείμενα για την ποίηση του Δ.Π. Παπαδίτσα, το* οποίο εκδόθηκε το 1984 και επανακυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Λογείον, 2011.

Στους *Ποιητές και αρχαία Ελλάδα*, η Ελένη Λαδιά δεν αναλύει την ποίηση, δεν αναζητά τόσο τι εννοεί ο ποιητής, αλλά από πού αντλεί τις αφορμίσεις του.

Έχει επισημανθεί ότι η ανάγνωση της ποίησης από την συγγραφέα δεν είναι «φιλολογική». Δεν αναλύει και, βεβαίως, δεν απονευρώνει το ποίημα για να το κατανοήσουμε. Διατυπώνει την άποψή της την οποία ενισχύει ο στίχος. Επιχειρηματολογεί αποδεικνύοντας την ορθότητα των λόγων της με τα λόγια των ποιητών και φυσικά αφήνει χώρο στην ποίηση να λειτουργήσει και να επιδράσει στις αισθήσεις μας. Μοιράζεται μαζί μας αυτό που οι δικές της ασκημένες αισθήσεις αντιλαμβάνονται και μας παραχωρεί το κλειδί ανάγνωσης το οποίο ανακάλυψε. Μας καλεί να μελετήσουμε μαζί.

Πολύτιμοι οδηγοί μας οι τρεις αυτόνομες εισαγωγές για το έργο και την σχέση του καθενός από τους αναφερόμενους ποιητές με την αρχαία Ελλάδα, καθώς και η ανάδειξη, μέσα από τις διαφορές τους, της θέσης που κατέχει η αρχαία Ελλάδα στο έργο τους.

Βεβαίως χώρος και χρόνος δεν επέτρεψαν να αναλυθεί συνολικά η ποίησή τους. Μάλλον όμως δεν ήταν αυτός ο στόχος. Ζητούμενο της Ελένης Λαδιά φαίνεται να είναι να δείξει ποια Ελλάδα ανακαλύπτουμε στον καθέναν από τους τρεις και πόσο διαφορετικά ανιχνεύεται η ιδέα και η ύπαρξή της στην όντως μεγάλη μα τόσο αλλιώτικη γραφή και έμπνευσή τους.

«Αλαφροίσκιωτος», «Τύμβος», Διθύραμβος, «Παντάρκης», «Πρόλογος στη ζωή», «ο Σικελιανός και η αρχαιοελληνική τέχνη», τα κείμενα που αναφέρονται στον Άγγελο Σικελιανό, ο οποίος ενθέτει την ποίησή του στον καμβά που αποτελεί την Ελλάδα της αρχαιότητας, μέσα από μια σχεδόν τραγική βεβαιότητα, από την οποία η Ελένη Λαδιά μας καλεί να μεταλάβουμε, *«είτε σαν πιστοί, είτε σαν γνώστες της αυταπάτης μας».*

Δύο άρθρα με εξαιρετικά πρωτότυπη ματιά, «Ο Μνησιπήμων πόνος μέσα από τα αρχαία αγάλματα» και «Οι μυκηναικές ρίζες στη Σεφερική ποίηση», υπογραμμίζουν την ιδέα της τραυματισμένης Ελλάδας η οποία κυριαρχεί στην ποίηση του Γιώργου Σεφέρη. Η σχέση του ποιητή με την αρχαιότητα είναι αποστασιοποιημένη, είναι *«μια σχέση μνήμης όπου πάνω της μετριέται το πενιχρό παρόν».*

Το βιβλίο ολοκληρώνουν τα δοκίμια για την ποίηση του Δημήτρη Παπαδίτσα, «Όπως ο Ενδυμίων», «Αχερουσία ή ένας μονόλογος του Μένιππου», «Τίμαρχος», «Λόγος στους Δελφούς», «Ησιόδειος απόηχος». Εδώ από την Ελένη Λαδιά υπογραμμίζεται η όλως διαφορετική θέση της αρχαίας Ελλάδας η οποία μέσα από τους στίχους αναδεικνύεται ως ζων οργανισμός και όχι ως μνήμη ή στατικότητα. *«Ο ποιητής δεν αναβαπτίζει την νέα Ελλάδα στην αρχαία αλλά εμβολίζει την νέα Ελλάδα με την αρχαία και αντιστρόφως».*

Πλούτος μεγάλος του βιβλίου οι παρατιθέμενοι στίχοι, η εποπτική θέαση του ποιητικού έργου και οι γνώσεις της συγγραφέως σχετικά με την αρχαία ελληνική γραμματεία και ιδιαιτέρως την ποίηση, την αρχαιολογία, την μυθολογία, την φιλοσοφία και την θεολογία, ένα πλήθος πληροφοριών μας εισάγουν στην ποίηση και στις αφορμές που ενέπνευσαν τους ποιητές, κοσμημένες από την πάντα εξαιρετική γλώσσα για την οποία ξεχωρίζει το έργο της Ελένης Λαδιά.

Όλα αυτά μαζί κάνουν το βιβλίο όχι μόνο ένα απολαυστικό ανάγνωσμα αλλά και ένα εγχειρίδιο διδασκαλίας.

Σε εποχές μάλιστα που πολλοί αναρωτιούνται για τις αιτίες της αντιποιητικότητάς τους, η εγκυρότητα των μελετημάτων της Ελένης Λαδιά, η οποία εδράζεται στην βεβαιότητα που φέρει το ίδιο το ποίημα, δείχνει πώς θα μπορούσε η διδακτική πρακτική να προσεγγίσει και να μεταγγίσει στους διδασκόμενους την ποίηση: να

της επιτρέψει δηλαδή να παραμείνει γοητευτική και ελκυστική παρά την εξοικείωση και την γνωριμία μας μαζί της.